

213. «Եւ զաւրացեալ յաւրացեալ [ք] են
վարդաջիղք չարին ի միտս նորա եւ հազիւ մեծու

δελιγόν (հրեի. Reischl 1848, vol. I, էջ 52), այս համաժողովումը ուրեմն կրնանք արդէն բառիս նշանակութիւնը որոշել եւ Աճառեանի հակառակ թարգմանել խնդրական հատուածը «կէսօրուան հանգստենէն (դադարէն, քունէն կամ բառական «նիդէն») ետքը՝ երեկոյին ելած կը շրջէր տանիքին վերայ»:

երկհամարեմ:

219. «Ի՞նչ մեկնեցուք, մի հակառակեցուք, մի աւտարբար երկնաւորեցուք» զորդի ի հաւրէն, կնիք հաւատոյ, էջ 23. հատուածս յառաջ բերուած է «Երանելւոյն կիւրղի Եպիսկոպոսի Երուսաղէմացւոյ, ի բանէն. Բաղուժ մասամբ(ք) Եւ բաղուժ աւրինակաբ», որ է ըսել կոչ. ընծ., էջ 193. Աճառեան առանց կարեւորութիւն տալու կ. Տէր-Մկրտչեանի ծանօթութեան մէջ մասնանշած կիւրղի բուն բնագրին տարբերութեան, նոտրատիպ բայը մեկնած է «երկու տարբեր բաներ կարծել» (նոր բառեր հին մատենագրութեան մէջ, էջ 91), այս շատ հապճեպով վճռուած մեկնութիւնը սակայն բնաւ արժէք չունի, որովհետեւ նախ մեկնուած բառը գոյութիւն չունի. կնիք հաւատոյ ընթերցուածը բնագրական փոփոխութիւն մըն է, ծնունդ յետագայ դարերու. կոչ. ընծայութեան մէջ անաղարտ մնացած է նախկին ընթերցուածը, որ է «մի մեկնեցուք եւ մի երկնաւորեցուք» (այս է ուղիղ ընթերցուածը յոյն բնագրին համաձայն, եւ ոչ թէ անիմաստ «մի երկնաւորեցուք» ր) եւ մի աւտարբար երբեք (այսպէս է յոյն բնագրին համաձայն ուղիղը եւ ոչ թէ կնիք հաւատոյ մէջ պահուած «աւտարբար ընթերցուածը) երկնաւորեցուք» զորդի ի հաւրէն, էջ 193. միեւնոյն ընթերցուածը ունին նաեւ Պոլսոյ տպագրութիւնը «եւ մի աւտար համարեցուք (չէք երբեք)», էջ 189, եւ Մատենադարանիս Թ. 912 շեռագիրը, թղ. 40ա. յոյն բնագրին հետ կը գաշնակցի կատարելապէս Վիեննայի տպագրութեան ընթերցուածը = μήτε χαρίζωμεν, μήτε συναλοιφήν ἐργαζώμεθα, καὶ μήτε ἀλλότριον ποτε τοῦ Πατρὸς εἶπης τὸν Υἱόν, (Reischl, vol. I, էջ 312): Զնջելու է բացարձակապէս դատական հայերէնի բառագանձէն ընդօրինակողի մը քմահաճոյքով ստեղծուած «երկհամարեմ» բայը:

Թովիչ:

220. «Արդ որովհետեւ եկն Ռովիչը եւ քարիչ, ոչ ինչ դատապարտութիւն է ի մեզ, այն

որ յաւրինաց անտի է, Եփրեմ, Գ. էջ 30. Հիւսնակակած իբրեւ ուղիղ կը պաշտպանէ խնդրական այս բառը եւ կը մեկնէ «որ թովէ զոձս. դէտ. կատարգ. Դէ-Ռի, նոյնպէս գործս լատիներէնի վերածողները կը հասկնան՝ nunc ergo quia venit allector noster et propitiator (Ephremi Commentarii in epistolas Pauli, էջ 24). սխալ է սակայն այս տեղ խնդրոյ նիւթ նոտրատիպը, զոր անպատճառ սրբագրելու է «եկն Ռովիչը եւ քարիչ(ս)» թէ սրբան իրաւացի եւ բանաւոր է ուղղորդական այս փորձը, կարելի է համոզուիլ հետեւորդ հատուածներէն՝ «այսինքն հաւատքն ի ձեռն մկրտութեանն աղատեցին զքեզ Ռովիչ-Դէ-Ռի նորա յաւրինացն անտի մեղացն եւ, էջ 31, «դի ոչ կարէին ումբ Ռովիչը զմեզն» Ոչ միայն այս տեղ հաստատուն կառչած է Հիւսնակարին ընծայած «Ռովիչը» ձեւին, այլ նաեւ «ամուլն ծնաւ Ռովիչը մեղաց եւ կոյսն ծնաւ զբարձիչն մեղացն եփրեմեան ուրիշ մէկ հատուածին ուղիղ նոտրատիպը (Բ. էջ 20) փոխելով կարգացած է «ամուլն ծնաւ Ռովիչը մեղաց», որ սխալ ըլլալէն զատ անիմաստ ալ է: Զնջելու է հետեւաբար Հիւսնակարին «Ռովիչը» բառին իբրեւ վիայութիւն յառաջ բերած երկու այս տեղիքները եւ փոխադրելու է զանոնք «Ռովիչը» բառին տակ:

Ժանդախառն:

221. «Էն եւ Դո գրերու իրարու հետ շփութեւնուն (տես Նորայր, Բառաքնութիւն, էջ 6—11) օրինակ մըն ալ ահա կը հայթայթէ խնդրական այս բառը, որ գործածուած է կիւրղի կոչումն ընծայութեան գրքին սա տողերուն մէջ՝ «Իսկ հերետիկոսացն մանկունք... ողջունին Քրիստոսի զամպարշտութեան շեռագրեալ կարգս» ծածկեալ ի ներքս ջամբեն, Վիենն. Մտնորն. Թ. 273 շեռագրէն, թղ. 35բ, որ հաւատարմօրէն արտագրուած է Վիեննայի տպագրութեան մէջ, էջ 47, հակառակ Պոլսոյ հին տպագրութեան ներկայացուցած «Ժանդախառն», էջ 58, եւ Հիւսնակարին «Ժանդախառն» (Ա, էջ 831) ընթերցուածներուն խնդիր չի վերցըներ բնաւ թէ վերջին այս ձեւերն են հարադատ ընթերցուածները. տես նախ յոյն բնագիրը τὰ τῶν δυσσεβῶν δογμάτων ἰοβόλα συγκαλύπτουντες եւ երկրորդ Մատենադարանիս Թ. 912 տակաւին չցուցակագրուած ձեռագրին ընթերցուածը՝ «զամբարշտութեան Ժանդախառն կարգսն ծածկեալ ի ներքս ջամբեն», թղ. 10բ. ասիկէ զատ հիմա է հետեւեալ տեղիքները «մահաբեր թուշիւք զանաւրէնութեան Ժանդախառն»

կանս եւ դնել զնա ի բանտի, Ա. Մակար. ԺԴ, 3. Բառիս մասին Զօհրապ կը ծանօթագրէ «ամենայն գրչագիր օրինակը համաձայն մերումս ունին ի հապանս ստիկանս», իսկ Ոսկան ի կարգին զանց արարեալ ոստիկանս ի լուստնցսն այսպէս կարգէ զբանն՝ եկն եւ կալաւ զԴեմետր եւ էած առաջի հապանս: Բազրատունի, որ այլուր միշտ ջանացած է ծանօթութիւններով լուսաբանել իր ընտրած բնագրին ընծայած մութ ու անորոշ տեղիքները, այստեղ կը մնայ լուռ (Գիրք Աստուածաշունչ, էջ 521), նշյապէս Դուրեան ոտուած մը կ'ընէ հոս ու կ'անցնի անբարբառ հատուածիս վրայէն իր «Սրբագրութիւններ Մակարայեցւոց Ա եւ Բ գրքերու թարգմանութեան վրայ» յօդուածին մէջ (Արեւելեան Մամուլ եռամսեայ, 1908, էջ 248). ՀԲ է որ այսպէս կը ջանայ մեկնաբանել բառս. «Իսկ Ա. Մակար. ԺԴ, 3, «հրամայեաց կապել զնա ի հապանս ոստիկանս» իմա իբր ոստիկանաւոր, այսինքն հանգերձ պահապանօք» (Բ, էջ 523). այս մեկնութեան ազդուած անտարակոյս կը հարցընէ Hübshmann, 1 Maccab. 14, 3 ist ոստիկան Epitheton von կապանք 'Fesseln', also hier = 'sicher, fest'? (Arm. Gr. էջ 216), զոր բառական մէջ կը բերէ Տաշեան «Թարգմանիչ գրոց Ա. Մակար. ԺԴ, 3 գրէ հապանս կից ի բանն հապանաց... այնպէս զի Հիւրշման հարցանէ թէ արդեւք գոնեայ աստէն նշանակիցէ հապանս իբրեւ հաստատուն, հաւատարիմ ըստ պարթեականին» (Ուսումն դասական հայերէն լեզուի, էջ 535). Յառաջ բերուած այս տեսութիւնները, ինչպէս կը տեսնուի, վերջնական ու զօհարուցիչ մեկնութեան մը չեն յանգիր գծախտաբար. վճռական լուծումը ձեռք բերելու համար հետեւաբար պէտք է անպայման անգամ մը ձգել գրչագիրներու աւանդած «ի հապանս» անիմաստ ձեւը եւ այլուր որոնել նախնական հարազատ ընթերցումը. Մակարայեցւոց միեւնոյն գիրքը կը արամազրէ մեզի յոյն հետագայ հատուածին բացատրի բառին դէմ καὶ ἐξέβαλε πρὸ φύλακας κύκλω τῆς παρεμβολῆς (ԺԲ, 27) շատ հետաքրքրական հազուագիւտ մը՝ «դարեւապանս հանին, շուրջ զիւրեմամբ փակեցին եւ ինքեանք կային պատրաստեալք ի մարտ պատերազմի». ահա այս բառն է որ կը կարծեմ խնդրական հատուածին մէջ կորսնցուցած է իր առաջին վանկը — սովորական երեւոյթ մը գրչագիրներու մէջ —, որուն հետեւութեամբ ծնունդ է առած այժմեան «հապանս» ընթերցումը, զոր ամբողջացրենքով վերստին կարգալու է «ի դարեւապանս ոստիկանս» ՀԲի տուած «հանգերձ պահապանօք» մեկնութեամբ

կ'երեւի թէ առընթերակոյ «հապանս» լուսանցագրութիւն մը եղած է նախապէս շատ ցանցադործածութիւն վայելող «դարեւապան» բառին իբրեւ լուսաբանութիւն ու յետոյ բնագրին մէջ առնուած, այս մասին հմմտէ Վոգեան «Մակարայեցւոյ Բ. գրքին հայերէն թարգմանութիւնը» (Վիեննա 1923, էջ 9—15): Հին բառարանի համեմատ «դարեւ» կը նշանակէ «շրջադէտ» (ՀԲ, 632), ուրեմն «դարեւապան» պիտի նշանակէ «հապան» = ἐπίσκοπος: (Ա. Մակար. Ա. 53) փոսթա (անդ, ԺԲ, 34) եւ քոփուլաֆ. Արդեօք «դարեւապան» ուղղելու է Յուդ. ԺԴ, 2 «իբրեւ թէ իջանիցէք ի գաշտ անդր ի թեւ մի դարեւապան» որդուցն Ասուր» նախադասութեան կապածելի նոտրատիպը, քանի որ յոյն բնագիրը հոս ալ կը ներկայացընէ ὥς καταβαίνοντες ἐπὶ τὸ πεδίον εἰς τὴν πρὸ φύλακην υἱὸν Ἀσσοῦր.

կարծ:

326. «Պարտ է պատշաճ է մարդոյ հրաժարել ի հարկէ անտի եւ ի մեղուէ յաւրինացն, զի նոքաք գիրանոյ մարդ եւ անկուշէ (եւ) ապաստան լինել նմա ի շնորհսն, այն որ ի ձեռն հոգեւոր գնացիցն կեցուցանեն զմեզ, Եփրեմ, Գ, էջ 30. այսպէս բառական յառաջ բերելով հատուածս ՀԲ՝ կը մեկնէ նոտրատիպ բառը իբրեւ ἄγχις, hamus, ճանկաւոր կամ ժանկաւոր գործի երկաթի առ որոտոյ խայծիւ զձկուշն եւ որ ինչ նման է նմա (Ա, էջ 1068). որուն հաւատարմօրէն կը հետեւի նաեւ Եփրեմի թղթոց մեկնութիւններուն թարգմանիչը հոյ հատուածն այսպէս լատիներէնի շրջելով՝ oportet itaque hominem effugere hamum illum, et legem peccaminosam (Էփր. Էփրեմի թղթումն են այստեղ յայտնապէս), quoniam his pinguescit homo et recalcitrat, ne ad gratiam confugiat (լուադոյն կ'ըլար et ad gratiam confugere), quae... էջ 24: Փոքրիկ մտադրութիւն մը սակայն բառական էր համոզելով զմեզ թէ Եփրեմ այստեղ կ'ակնարկէ Ս. Գրքի մէջ ստեպ գործածուած «կաթն եւ մեղր» աստութեան, որով կը գիրանայ մարդ եւ կ'անկուշէ, որմէ սակայն պէտք է հրաժարիլ եւ ապաստանել «ի շնորհսն, այն որ... կեցուցանեն զմեզ»: Հարկ է հետեւաբար անիմաստ եւ խանդարիչ «հարկ» ընթերցումը ջնջել խնդրական հատուածի մէջ ու ընթեռնուլ «հրաժարել ի հապանս անտի եւ ի մեղուէ հապանացն» սրբագրական այս փորձով որ ըմբռնելի կը դառնայ կը կարծենք Եփրեմի միտքը: Հմմտէ ուրիշ տեղեր «զի շարչարանաւք

իւրովը կատարեալս արասցէ զնոսա, զի ոչ յաւի-
տենից կան մնան նոքա ի իւրն աւրինացոյ, էջ 200,
“զի ամենայն որում իւրն պիտոյ է ի կերակուր,
այսինքն որոյ յոյս ապաստանի իւրոյ յաւեափան
երկրաւորս աւրինացն է, էջ 207, “իբրեւ իւրն
ընկալարուք զնա. քանզի ցարգ եւս ոչ եղեւ ձեզ
հաճոյ կատարեալ լինել ի նմա, զի ոչ արգելայք
դուք յաւրինաւորաց անտի” անդ, էջ 207, “զի
արգարասցուք մեք ի շնորհս նորա, ոչ ի գործոց,
այլ ի մկրտութենէ անտի եւ լիցուք յետ քառու-
թեանն մերոյ ժառանգակիցք, ոչ յերկրին որ
բղետէ իւրն եւ մեղը, այլ յուսով կենացն յաւի-
տեանս յաւիտենից, էջ 264—265:

կարկին:

227. “կարկին”, “կարկին” թէ “կարկին”
թէպէտ եւ “կարկին” ձեւը աւելի մերձ է յոյն
καρχίνοςին, սակայն եւ այնպէս ինծի կը թուի թէ
հինդերորդ գարու յատուկ էին “կարկին” կամ
“կարկին” բնութեցումները եւ հետեւաբար աւելի
բնտիւր եւ հարապատ քան “կարկին” ձեւը: “կարկին”
կամ “կարկին” այսպէս իբրեւ արմատ գործա-
ծուած չեն առանձին, կայ միայն կրկին անգամ
կիրարկուած “կարկին” բայը (“բայց սակայն քան
կիրարկուած “կարկին” բայը... որ խորհրդեալ եւ
դիրամարդ գեղեցիկ չիցես... որ խորհրդեալ եւ
խորհրդեալ կարկին-էլ բաղմամբով տոնողի
յաղթէ քեզ գեղեցկութեամբ”) Ոսկեբ., Մեկն.
Պաւլ. Ա, էջ 429, “քան զբաղմամբան որ կա-
կուղ անկողնեաւ յաւրինեալ շուրջանակի ակումբն
բոլորակ կարկին-էլ, անդ, էջ 530), որ կը բովան-
դակէ իր մէջ “կարկին” կամ “կարկին” արմատը.
Դակէ իր մէջ “կարկին” կամ “կարկին” պահուած
Եփրեմի Արարածոց մեկնութեան մէջ “կարկին”
է նոյնպէս “կարկին” սեռականաձեւը, “կարկին”
նոցա կալ առանց շրջանակի կարկին ոչ կարեն,
Ա, էջ 4, որուն ուղղականն է անտարակոյս գար-
ծեալ “կարկին” կամ “կարկին”. “այն ձայնաւորին
դրչադիրներու մէջ համառօտագրութեամբ ան-
կումբ առիթ տուած է կարծելու թէ կայ կարկին
սեռական մը Ոսկեբ. բերանի Եսայեայ մեկնու-
թեան մէջ “զի մի ըստ արտաքնոց փիլիսոփայից
առասպելացն պատրիցիմը (յորին. պարտիք), որք
դառագղի եւ կարկին եւ սկտեղ... սովոր են (յորին.
պարտիք) նմանեցուցանել զերկիրն, էջ 264, որմէ
սխալմամբ հետեւեցուցած են “կարկին” արմատին
դասական հայերէնի մէջ գոյութիւնը ՀԲ եւ
Չագըճեան Նոր Բարբառարան. ես կը պնդեմ
սակայն թէ չկայ “կարկին” սեռական մը, քանի որ
Գեորգ Սկեռացիին ոսկեբերանեան խնդրական
բառը իր առաջագիր օրինակին մէջ “կարկին”

հնագոյն գրութեամբ գտած է արդէն “որք գա-
ռագղի եւ կարկին եւ սոյնպիսեայ այլոց նմանե-
ցուցանեն զերկիրն” (ՀԲ, Ա, էջ 1064), որուն
քերականօրէն ուղիղ ուղղականն է “կարկին” կամ
“կարկին”. ջնջելու է հետեւաբար գտնական բա-
ռագանձի կարգէն կարկին ձեւը: Իսկ “կարկին”
եւ “կարկին” թէ ընտրութիւն ընել իրապէս
դժուարին է. Բագրատունի վերջին ձեւին կող-
մակից է. “Իսկ կարկին... ուղղական ունի կար-
կին, որ եւ կարկին, եւ ոչ թէ կարկին, որ չիբ ուրեք
գտնալ” (Չարագեցելոց, էջ 60), մինչ Գարագաշ
“կարկին” ուղղական ձեւը հարազատ կը համարի,
համեմատէ այս մասին Թ. Աճէմեանի հետա-
գայ կարծիքը՝ “գրաբարի գրոցին հզօր տնայեան
եւ անուանի գրաբարագէտ Ա. Մ. Գարագաշն
անգամ պարզ բառի մը հոլովման մէջ կը սխալի
միեւնոյն էջին մէջ իր կրկնած կարկին սեռականին
ուղղական ճիշդ ձեւը, որ է կարկին (աշխարհաբար
կարկին), կը դնէ կարկին ծովու (compas de mer),
ինչ որ սխալ է բոլորովին. “յառաջագոյն կարծիք
այն էին թէ կարկին ցանկ կշեռ ի հետսի նայիցի,
Նկարագիր ուսմանց, էջ 249 (Բիւզանդիոն 1904,
Թիւ 2254):

հարամանի:

228. “Սքա են աւճը կարմանի, շունք
համբը, որք ոչ կարեն հաշել”, Չագաշ,
էջ 370. այս բառը այսպէս անփոփոխ հիւրընկալած
են ՀԲ եւ Չագըճեան (Նոր Բարբառարան)
առանց անդրադառնալու թէ գտնական մատենա-
գիրները միշտ “կարմանի” գրութեամբ է որ գոր-
ծածած են բառս ու հոս “հոլով գրութիւնը գառա-
ռական աղճատ արտասանութեան մը աղղեցու-
թիւն կրնայ ըլլալ: Ես հետեւելով “ոչ գաղանաց
գաղանութիւն եւ ոչ կարմանեացն արհաւիրք,
Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Ա. էջ 633, “անցեալ
նոսիցի իբրեւ զվիշապ մի եւ զկարմանի, Ոսկեբ.,
Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 833, “վասն թեւաւոր աւ-
ձիցն կարմանեացն, Եփրեմ. Ա, էջ 234, “եւ
մոխն աւճը կարմանի (AB կարմանի), Ի վկայս
Արեւելից, էջ 69 եւ այլն համեմատներու ներ-
կայացուցած ընթերցումին՝ Չագաշի ձեւն ալ
կայացուցած ընթերցումն “աւճը կարմանի, մա-
պիտի փոխեմ անվարան “աւճը կարմանի, մա-
նաւանդ քանի որ բառս ասորի ܠܥܫܐ = serpens
բառին ուղղակի փոխառութիւնն է եղած (տես
Graffin, Patr. syr. I, էջ 676), եւ ատար
կանոնաւորապէս տուած է հայերէնի մէջ “Խ”
(հմտէ Hübshmann, Arm. Gr., էջ 304—
305): ՀԲ եւ Չագըճեան իմաստով եւ ձեւով

